

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА УКРАЇНИ В ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

THE EFFECTIVENESS OF THE APPLICATION OF SCIENTIFIC ENVIRONMENTAL LAW PRACTICE IN UKRAINE

Орендарець О.О.,

*аспірант кафедри екологічного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті автором проаналізовано проблеми ефективності впровадження досягнень науки екологічного права України в практичну діяльність. Розкрито поняття «ефективність науки» та «ефективність наукових досліджень». Досліджено різноманітні форми взаємодії науки екологічного права та практики. Визначено систему взаємодії вітчизняної науки екологічного права та практики, а також виокремлено форми впровадження результатів еколого-правових досліджень у юридичну практику у сфері екології.

Ключові слова: ефективність еколого-правових досліджень, впровадження наукових досліджень, форми впровадження результатів еколого-правових досліджень.

В статье автором проанализированы проблемы эффективности внедрения достижений науки экологического права Украины в практическую деятельность. Раскрыты понятия «эффективность науки» и «эффективность научных исследований». Исследованы различные формы взаимодействия науки экологического права и практики. Определена система взаимодействия отечественной науки экологического права и практики, а также выделены формы внедрения результатов эколого-правовых исследований в юридическую практику в сфере экологии.

Ключевые слова: эффективность эколого-правовых исследований, внедрение научных исследований, формы внедрения результатов эколого-правовых исследований.

In the present article the author has analyzed issues relating to effective implementation of the findings of environmental law science of Ukraine in legal practice. The notion of “effectiveness of science” and “effectiveness of scientific research” has been elaborated on. The author has explored various forms of interrelation between environmental law science and legal practice. The system of interrelation between the national environmental law science and legal practice has been identified. The author has also set out the forms of implementation of the findings of environmental law research in environmental law practice.

Key words: effectiveness of environmental law research, implementation of scientific findings, forms of implementation of environmental law research.

Постановка проблеми. Одним із важливих завдань науки екологічного права в Україні є своєчасна реакція на потреби практики, зокрема щодо напрацювання пропозицій із врегулювання нових суспільних відносин у сфері екології та пов'язаних із ними економічних, соціальних та інших відносин.

Зазначимо, що дослідження актуальних питань взаємозв'язку науки екологічного права та практики, ефективності впровадження досягнень науки екологічного права в практичну діяльність у сфері екології (законотворчу, правозастосовну) висвітлювалися в працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених, а саме: у дисертаційних та монографічних дослідженнях В.Л. Мунтяна «Правові проблеми раціонального природокористування» (1975 р.), Ю.С. Шемшученка «Охрана окружающей среды в городах» (1981 р.), «Правовые проблемы экологии» (1989 р.), В.І. Андрейцева «Теоретичні проблеми правового забезпечення ефективності екологічної експертизи» (1992 р.), Г.І. Балюк «Проблеми формування і становлення ядерного права в Україні» (2000 р.), А.П. Гетьмана «Еколого-процесуальна правова теорія: проблеми становлення і розвитку» (1995 р.), Н.Р. Малишевої «Гармонізація екологічного законодавства в Європі» (1996 р.), В.В. Костицького «Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий ме-

ханізм охорони навколишнього природного середовища» (2004 р.), Т.І. Макарової «Теоретические проблемы правового положения физических лиц в экологических отношениях» (2008 р.) та інших.

Однак комплексних досліджень щодо ефективності впровадження досягнень науки екологічного права України в практичну діяльність в реаліях сьогодення не проводилось. Саме це спонукало автора статті до дослідження цієї проблематики з урахуванням її актуальності на сучасному етапі. Адже, як зазначає професор А.П. Гетьман ризик підвищеної екологічної небезпеки зобов'язує еколого-правову науку по-новому оцінювати факти її прояву: від природної стихії до техногенних негативних впливів на довкілля і людину, що набувають юридичного значення та потребують правового регулювання відносин щодо забезпечення екологічної безпеки [1, с. 268].

Метою статті є дослідження ефективності впровадження досягнень науки екологічного права України в практичну діяльність, а також виокремлення основних форм взаємодії науки екологічного права та практики.

Виклад основного матеріалу. Предмет наукового дослідження щодо ефективності науки екологічного права та впровадження її досягнень у практику включає в себе багато складових. З метою їх розкриття вважаємо за необхідне з'ясувати низку понять.

Насамперед варто відмітити, що в процесі аналізу праць вітчизняних та зарубіжних дослідників особливу увагу приділено науковим напрацюванням, які так чи інакше розкривають поняття «ефективність».

Грунтовними є дослідження поняття «ефективності», здійснені в монографії «Эффективность правовых норм», виданій у 1980 р. колективом авторів (В.М. Кудрявцев, В.І. Никитинський, І.С. Самощенко, В.В. Глазирін). Обґрунтовуючи необхідність розуміння ефективності як співвідношення мети та результату, автори пропонують відокремлювати це поняття від інших понять: корисності, економічності, соціальної цінності [2, с. 280].

Серед дисертаційних робіт слід відзначити роботу Є.В. Шикіна «Основные условия эффективного применения права», у якій розглядаються питання ефективності дії (зокрема, застосування права), її критерії, а також питання методології дослідження цих проблем. Автор вважає, що поняття ефективності не вичерпується метою та результатом, необхідно включити ще й третій компонент – засоби досягнення результату, тобто визначення ефективності вимагає аналізу результату, мети та засобів її досягнення [3, с. 236].

Заслуговує на увагу також визначення В.О. Козлова, який у своїй дисертації «Вопросы теории эффективности правовой нормы» зазначає, що ефективністю слід вважати максимально позитивну результативність за найменш соціальних витрат [4, с. 201].

До такого ж висновку щодо визначення змісту поняття ефективності дійшла І.О. Іконичька в монографії «Проблемы эффективности в земельном праве», яка була видана в 1979 р. У зазначеній роботі автор під «ефективністю» розуміє співвідношення між фактично досягнутим результатом та тією соціальною метою, для якої була прийнята відповідна норма [5, с. 181].

Як бачимо, наведені вище позиції науковців свідчать про те, що поняття «ефективність» викликає багато дискусій як у загальнотеоретичних дослідженнях, так і в окремих галузевих напрямках досліджень. Не випадково проведення ґрунтовних досліджень змісту поняття «ефективність» в еколого-правовій сфері є надзвичайно важливим на сьогодні.

Формулюючи визначення поняття «ефективність науки», необхідно, на нашу думку, насамперед дослідити та врахувати етимологічне розуміння цього словосполучення. Так, поняття «ефективність» (англ. efficiency) зазвичай використовується в дослідженнях економічного характеру, де воно визначається як відношення корисного ефекту (результату) до витрат на його одержання [6, с. 181].

Поняття «наука» в науково-дослідній літературі визначається як особлива форма людської діяльності, яка склалася історично та має своїм результатом цілеспрямовано відібрані факти, гіпотези, теорії, закони й методи дослідження [7, с. 5]. Метою будь-якої науки є отримання нових знань і використання їх на практиці, що у свою чергу є тотожним із метою наукової діяльності. Отже, не випадково поняття «ефек-

тивність науки» розглядається як синонім поняття «ефективність наукових досліджень» та широко використовується у вітчизняній науковій, науково-правовій літературі та в нормативно-правових актах.

Зокрема, у науковій літературі поняття «ефективність наукових досліджень» являє собою характеристику сукупності отриманих наукових, економічних і соціальних результатів, зіставлення яких із витратами на їх досягнення характеризує ефективність дослідження в цілому [8, с. 217]. Підсумовуючи викладене та ґрунтуючись на основних положеннях науки екологічного права, зазначимо, що під поняттям «ефективність науки (наукових досліджень)», на нашу думку, слід розуміти співвідношення сукупності отриманих наукових результатів (монографії, дисертації, рекомендації, пропозиції, висновки, статті, матеріали конференцій тощо) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки з витратами на їх досягнення (час, інтелектуальний ресурс, фінансові витрати, соціальні умови тощо) з метою науково-правового забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, органів судової влади, підприємств, установ, організацій, діяльність яких впливає на стан навколишнього природного середовища.

На нашу думку, ефективність наукових досліджень у будь-якій науці загалом та науці екологічного права зокрема значною мірою визначається ступенем реалізації їх результатів, тобто впровадженням.

Впровадження – це передача замовнику наукової продукції (монографії, дисертації, інструкції, методики, рекомендації, пропозиції, тощо) у зручній для реалізації формі для забезпечення позитивного ефекту [9, с. 215].

Відомо, що впровадження завершених наукових досліджень полягає в передачі наукових результатів у практичне використання. На підтвердження зазначеного нагадаємо, що метою Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 р. є врегулювання відносин, пов'язаних із науковою діяльністю, та створення умов для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їх результатів для забезпечення розвитку всіх сфер суспільного життя (ст. 2) [10].

Таким чином, слід погодитись із В.М. Карташовим, на думку якого взаємодія юридичної науки та практики зводиться до того, що теоретичні дослідження покликані задовольняти потреби практики, базуватися на її матеріалах, а практика, відповідно, повинна спиратися на науково обґрунтовані рекомендації та висновки. Зміцнення цих зв'язків є важливою закономірністю ефективного соціального (державного) управління та розвитку правової системи суспільства [11, с. 74].

Розвиток науки екологічного права та практична діяльність у галузі раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки являють собою взаємопов'язані процеси. З одно-

го боку, потреби практичної діяльності формують предмет еколого-правового наукового дослідження, а з іншого – зазначена наука визначає, допомагає та спонукає розвиток практики.

Відомо, що існують різноманітні форми взаємодії науки екологічного права та практики. Функціонування юридичної практики у сфері екології, на нашу думку, неможливо без наявності актуальних розробок та досягнень науки екологічного права, оскільки будь-яка юридична практика, у тому числі й еколого-правова, ґрунтується на теоретичних знаннях. Адже юридична практика у сфері екології реалізує, застосовує ці науково-теоретичні знання сьогодні, «підганяючи» їх під вимоги і потреби сучасного суспільства. Отже, взаємозв'язок науки екологічного права та юридичної практики у сфері екології очевидний, їх взаємодія важлива задля якісного регулювання суспільних відносин у галузі раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки в конкретних життєвих умовах.

У зв'язку з викладеним особливої уваги, на нашу думку, заслуговує концептуальний науково-теоретичний підхід, відповідно до якого сучасна еколого-правова наука зобов'язана дати відповідь на запитання, яким має бути правовий механізм регулювання та реалізації екологічних відносин в якісно нових умовах [12, с. 21].

На нашу думку, розкриття впливу науки екологічного права на практичну сферу сприятиме ефективному застосуванню її здобутків у регулюванні суспільних відносин у сфері раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Система взаємодії вітчизняної науки екологічного права та практики включає в себе різні форми впровадження результатів еколого-правових досліджень у юридичну практику у сфері екології. Вважаємо, що до цих форм сьогодні можна віднести такі:

1. Вплив результатів еколого-правових досліджень на розвиток екологічного законодавства

2. Включення результатів наукових досліджень у науково-практичні коментарі, словники, монографії, навчальні посібники, підручники тощо.

3. Співпраця представників еколого-правової науки, підприємств, установ, організацій та органів державної влади в реалізації науково-теоретичних розробок, нових напрямів еколого-правових досліджень та їх практичної значущості у вигляді оприлюднення та обговорення результатів таких досліджень шляхом проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, симпозіумів, відкритих лекцій тощо.

4. Виконання еколого-правових досліджень відповідно до державних бюджетних науково-дослідних тем та за замовленням недержавних організацій за господарськими договорами.

5. Еколого-правове виховання людини.

Насамперед звернемо увагу на важливість впливу результатів еколого-правових досліджень на законотворчий процес, оскільки проблеми законодав-

чої діяльності, у тому числі шляхи її поліпшення, завжди були в центрі уваги еколого-правової науки.

Слід відмітити, що на сьогодні вітчизняне екологічне законодавство розвивається доволі хаотично, є значною мірою невідповідним, суперечливим, складним та іноді непридатним для реалізації. Унаслідок цього суттєво знижується або подекуди навіть гальмується ефективність регулювання суспільних відносин у сфері екології. Це спонукає проаналізувати процес впливу досягнень еколого-правової науки на законотворчість.

Як відомо, розробці та прийняттю будь-якого нормативно-правового акта, у тому числі у сфері екології, передують поява нових суспільних відносин та еволюція вже існуючих. Поява комплексу нових суспільних відносин у сфері екології потребує свого врегулювання, яке насамперед має базуватися на еколого-правових науково-теоретичних засадах та досягається завдяки встановленню спеціальних правил суспільної поведінки, тобто соціальних норм, де провідна роль належить правовим нормам. Отже, слід, на нашу думку, погодитись з О.Г. Мурашиним, який зазначає, що починати досліджувати законотворчий процес необхідно з виявлення потреби в правовому регулюванні, вивчення чинників, які його спрямовують, оскільки ефективність закону значною мірою залежить від своєчасності його прийняття, актуальності, тобто від проведення попередньої наукової, аналітичної роботи [13, с. 174–180].

У своїй доповіді «Розвиток науки екологічного права: пристосування до нових суспільно-правових реалій чи активна позиція» професор Н.Р. Малишева зазначає, що шлях розвитку науки передбачає існування механізмів, які встановлюють зв'язки між наукою та практикою вже на стадії ініціювання правотворчих кроків: наука бере безпосередню участь у їх формуванні, а наукові висновки та рекомендації належним чином враховуються в правотворчому процесі [14, с. 107].

Наведені положення дають можливість використовувати результати наукових досліджень під час розробки нормативно-правових актів у сфері екології, зокрема, у процесі роботи спільних робочих груп (учених-екологів, правників та представників державних органів, підприємств, установ, організацій).

Наприклад, завдяки наполегливій роботі багатьох представників науки екологічного права в Україні, а особливо робочій групі під керівництвом академіка Ю.С. Шемшученка (у складі професорів В.І. Андрейцева, Н.Р. Малишевої, В.В. Костицького та інших), 25 червня 1991 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Саме він відіграв важливу роль для подальшого розвитку не тільки науки екологічного права, а й екологічного законодавства незалежної України.

Ґрунтуючись на нормах Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», а також на нових сформульованих пропозиціях та ідеях фундаторів науки екологічного права, учені активно продовжують сьогодні наукові розробки в за-

конотворчій сфері. Зокрема, школа екологічного права Інституту держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України (далі – НАН України), очолювана відомим ученим у сфері екологічного права, академіком НАН України, Національної академії правових наук України (далі – НАПрН) Ю.С. Шемшученком, вносить значний вклад у розвиток сучасного екологічного законодавства України. Представники науки екологічного права зазначеного інституту, зокрема академік НАПрН України В.І. Семчик, академік НАПрН України Н.Р. Малишева, член-кореспондент НАПрН України П.Ф. Кулинич, член-кореспондент НАПрН України В.В. Костицький та інші, брали участь у підготовці багатьох законів у сфері регулювання екологічних відносин. Серед таких законів назвемо передусім кодифіковані закони: Земельний кодекс України, Лісовий кодекс України, Водний кодекс України, Кодекс України про надра, Кодекс цивільного захисту України, серед некодифікованих – закони України «Про екологічну мережу», «Про екологічний аудит», «Про тваринний світ», «Про охорону атмосферного повітря» та інші.

У підготовці проектів зазначених кодифікованих і некодифікованих законів брали участь представники екологічного права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (зокрема, професор Н.І. Титова, С.М. Кравченко), представники школи екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (зокрема, академік НАПрН України В.І. Андрейцев, сферою науково-творчих уподобань якого є проблеми правового регулювання здійснення екологічної експертизи, забезпечення екологічної безпеки та проблеми формування й становлення права екологічної безпеки) тощо.

Вагомий внесок у розвиток екологічного законодавства України належить колективу вчених юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків), а саме: академік НАПрН України А.П. Гетьман, члена-кореспондента НАПрН України А.М. Стагівка, члена-кореспондента НАПрН України М.В. Шульга, професора В.Ф. Уркевич, А.К. Соколова та інші.

Значну роль у становленні та розвитку екологічного законодавства відіграли представники науки екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка під керівництвом академіка НАПрН України В.І. Андрейцева, який був ініціатором та автором підготовки проектів законів України «Про екологічну експертизу», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» та низки інших законів. Представником цієї ж освітньо-наукової еколого-правової школи є член-кореспондент НАПрН України Г.І. Балюк, сферою наукових пошуків якої, крім еколого-правових проблем, є проблеми забезпечення ядерної та радіаційної безпеки як складових екологічної безпеки. Г.І. Балюк у складі наукових колективів та представників юридичної практики брала участь у підготовці таких законів України: «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про поводження з

радіоактивними відходами», «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії», «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансового забезпечення» тощо.

Яскравим представником школи екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, роботи якого спрямовані на удосконалення регулювання екологічних суспільних відносин, є професор М.В. Краснова, яка брала безпосередню участь у розробці проектів законів України «Про екологічну (природно-техногенну) безпеку», «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються охорони довкілля», «Про екологічне страхування» тощо.

Не можна не відзначити вагомий внесок у розвиток науки екологічного права, зокрема її складової – науки земельного права, члена-кореспондента НАПрН України В.В. Носіка, який у своїх роботах обґрунтував необхідність прийняття низки законів, а також брав безпосередню участь у прийнятті законів України «Про ринок земель», «Про державний земельний кадастр», «Про селянське (фермерське) господарство» та багатьох інших.

Слід також відмітити, що еколого-правова наука сприяє розвитку екологічного законодавства шляхом надання науково-теоретичних пропозицій, рекомендацій та висновків щодо ефективності застосування еколого-правових норм та доцільності прийняття змін до чинних законів підзаконних нормативно-правових актів у сфері екології. Зокрема, у 2014 р. колектив учених-екологів Інституту держави і права імені В.М. Корецького, Національної академії правових наук України, юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Харківського юридичного університету імені Ярослава Мудрого обґрунтував пропозиції щодо необхідності підвищення ефективності наукового, інформаційного та фінансового забезпечення проведення систематизації екологічного законодавства України шляхом формування спеціально діючої системи моніторингу ефективності екологічного законодавства із залученням до її функціонування академічних та інших наукових установ, відповідних правоохоронних та інших державних органів, неурядових аналітичних центрів. Рекомендації, одержані за результатами функціонування цієї системи, мають оперативно опрацьовуватись і реалізуватись шляхом розроблення науково обґрунтованих рекомендацій. Зазначене ще раз підкреслює важливість ефективної взаємодії науки екологічного права та практики.

Розвиток та удосконалення екологічного законодавства України не можливі без наукової обґрунтованості правотворчих рішень, теоретичного осмислення нових підходів до правових актів. Відомо, наприклад, що якість правової норми служить досягненню цілей регулювання – визначення людської поведінки. Ця якість забезпечується правильною науково-правовою побудовою норми поведінки в тексті нормативно-правового акта. Підготовча робота

з розробки нормативно-правового акта є складною та відповідальною діяльністю, де застосовуються як напрацювання вчених екологів-правників, так і практичні навички. Отже, на нашу думку, підвищення ролі еколого-правової науки в правотворчості – необхідна умова підвищення якості та ефективності нормативно-правових актів у сфері екології, які приймаються в Україні.

Не менш важливою формою впровадження результатів еколого-правових досліджень у юридичну практику у сфері екології є їх включення в науково-практичні коментарі, монографії, навчальні посібники, словники, підручники тощо. Серед таких видань слід відмітити ті, які розраховані не лише на науковців, викладачів та студентів юридичних вузів, а й на працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, які здійснюють діяльність, що може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища. Зокрема, ідеться про видання, над підготовкою яких працювали вчені-представники різних еколого-правових шкіл, а також практики у сфері екології. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України (2009 р.); Науково-практичний коментар Закону України «Про тваринний світ» (2010 р.); Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону атмосферного повітря» (2011 р.); Науково-практичний коментар кодексу України про надра (2012 р.) та інші.

Серед учених, які сьогодні продовжують вносити вагомий внесок як у розвиток науки екологічного права в Україні, так і в юридичну практику у сфері екології, були й залишаються професор В.Л. Мунтян, який є автором таких робіт, як «Правові проблеми раціонального природокористування (1973 р.)», «Правова охорона природи» (1982 р.); академік НАН України, НАПрН України Ю.С. Шемшученко (підручник «Екологічне право України. Академічний курс» (2005 р.), який вийшов під редакцією Ю.С. Шемшученка та за його участю як співавтор); академік НАПрН України В.І. Андрейцев («Наукові та науково-правничі школи: стан та проблеми правового регулювання» (2009 р.), «Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики» (2011 р.)), «Новітні доктрини екологічного права України: ретроспективний аналіз та погляд у майбутнє» (2010 р.)), академік НАПрН України А.П. Гетьман (монографії «Процесуальні норми і відношення в екологічному праві» (1996 р.), «Екологічне право України. Академічний курс» (2008 р.), «Правова система України: історія, стан та перспективи» (у співавторстві, 2008 р.), «Правове регулювання екологічних аграрних та земельних відносин в Україні» (2012 р.)), член-кореспондент НАПрН України В.В. Костицький («Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища (2004 р.)), академік НАПрН України Н.Р. Малишева «Гармонізація екологічного законодавства в Європі» (1996 р.), «Нариси з історії космічного права»

(2013 р.); член-кореспондент НАПрН України М.В. Шульга «Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення» (2012 р.), навчально-методичний посібник для практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Земельне право України» (2012 р.); член-кореспондент НАПрН України Г.І. Баллок «Ядерне право України: стан та перспективи розвитку. Правові аспекти радіоекології» (1996 р.); «Правові аспекти забезпечення ядерної та радіаційної безпеки в Україні» (1997 р.); навчальні посібники «Правове забезпечення радіаційної безпеки в Україні» (2010 р.), «Цивільно-правова відповідальність за ядерну шкоду» (2012 р.)), член-кореспондент НАПрН України В.В. Носік (монографія «Право власності на землю Українського народу» (2006 р.)), академік НАПрН України А.Г. Бобкова (монографія «Правове забезпечення рекреаційної діяльності» (2001 р.)), професор А.М. Мірошниченко (монографія «Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні» (2012 р.)), професор М.В. Краснова (монографія «Компенсація шкоди за екологічним законодавством України» (2010 р.), навчальний посібник «Договори в екологічному праві» (2012 р.)); професор І.І. Каракаш «Правовое регулирование аграрно-земельных и природоресурсово-экологических отношений» (2007 р.); професор А.К. Соколова (монографія «Теоретичні засади становлення і розвитку флористичного права в Україні» (2013 р.)) та інші.

Третьою формою впровадження результатів еколого-правових досліджень у юридичну практику у сфері екології є, на нашу думку, співпраця представників еколого-правової науки, підприємств, установ, організацій та органів державної влади в реалізації науково-теоретичних розробок, нових напрямів еколого-правових досліджень та їх практичної значущості у вигляді оприлюднення та обговорення результатів таких досліджень шляхом проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, симпозіумів, відкритих лекцій тощо.

Так, на сьогодні надзвичайно корисне та важливе організаційно-навчальне, науково-практичне, методичне значення мають рекомендації, прийняті за результатами проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, симпозіумів, тощо. Зокрема, були проведені круглі столи на такі теми: «Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права» (19 жовтня 2012 р., Київ), «Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України» (9 листопада 2012 р., м. Харків.), «Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права» (24 травня 2013 р., м. Харків); «Сучасні науково-практичні проблеми екологічного, земельного та аграрного права» (6 грудня 2013 року, м. Харків); Міжнародні науково-практичні конференції «Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин» (17–18 травня 2013 р., м. Хмельницький); «Правові проблеми публічно-приватного партнерства у сфері аграрних, земельних, екологічних та

космічних відносин» (22 листопада 2013 р., Київ) тощо.

У процесі проведення зазначених наукових заходів були здійснені важливі практичні та наукові кроки щодо впровадження результатів еколого-правових досліджень у юридичну практику, а саме: взаємний обмін інформацією, думками, спостереженнями та досвідом між підприємствами, установами, організаціями, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, правоохоронними та судовими органами та вченими у сфері правового регулювання суспільних відносин щодо раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Зокрема, піднімалися питання щодо проблем систематизації екологічного, земельного та аграрного законодавства України, проблем правового забезпечення екологічної безпеки в енергетиці України, впливу правової реформи в Україні на оптимізацію інституційно-функціональної системи управління в галузі екології, проблеми юридичної відповідальності у сфері екології, проблеми удосконалення законодавства щодо забезпечення ядерної та радіаційної безпеки, проблеми компенсації шкоди за екологічним законодавством, проблеми правового регулювання екологічного стимулювання, проблеми правового регулювання інвестування в навколишнє природне середовище та інші.

Вважаємо, що необхідно також започаткувати періодичне проведення еколого-правових семінарів, відкриття рубрик у періодичних наукових виданнях для публічного, фахового обговорення еколого-правових проблем та визначення шляхів їх подолання.

Четвертою формою впровадження результатів еколого-правових досліджень у юридичну практику у сфері екології є виконання еколого-правових досліджень відповідно до державних бюджетних науково-дослідних тем та за замовленням державних органів влади, а також недержавних організацій за господарськими договорами тощо

У свою чергу, вчені готують наукові висновки, пропозиції, рекомендації та експертизи нормативно-правових актів як для центральних органів виконавчої влади, так і для органів місцевого самоврядування, правоохоронних та судових органів стосовно розроблення наукової еколого-правової політики, вивчення та узагальнення механізмів реалізації законодавчих актів та підготовки практичних рекомендацій щодо удосконалення їх діяльності. Наприклад, на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка наукові дослідження у сфері екології виконувалися за науковими темами «Формування механізму реалізації і захисту прав та свобод громадян в Україні», «Механізм адаптації законодавства у сфері права громадян України до законодавства Європейського Союзу». На сьогодні дисертаційні дослідження виконуються відповідно до державної бюджетної науково-дослідної роботи за темою «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний і практичний аспекти» (номер теми 11 БФ042-01, номер державної рес-

страції 01016U006631). Натомість у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого еколого-правові дослідження відповідають цільовій комплексній програмі «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки», яка розроблялася кафедрою екологічного права. Важливо відмітити, що теми еколого-правових досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка є складовою частиною наукового плану роботи кафедри трудового, аграрного та екологічного права в межах держбюджетної теми «Проблеми систематизації трудового, земельного та екологічного законодавства».

Еколого-правові дослідження в Інституті держави і права імені В.М. Корецького НАН України, виконані раніше, досліджуються сьогодні відповідно до планових тем відділу аграрного, земельного та екологічного права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, а саме: «Проблеми реалізації екологічного і космічного права» (2006–2007 рр.) «Проблеми систематизації екологічного законодавства України» (2005–2006 рр.), «Проблеми вдосконалення природоресурсного законодавства» (2007–2008 рр.).

Основними завданнями робіт, які виконуються в межах наведених науково-дослідних тем, є дослідження та аналіз правових засад регулювання суспільних відносин щодо раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Основною метою еколого-правових досліджень у межах кожної науково-дослідної теми є виявлення прогалин та неузгодженостей із подальшою розробкою рекомендацій щодо усунення виявлених недоліків в еколого-правовому регулюванні.

П'ятою формою впровадження результатів еколого-правових досліджень у юридичну практику у сфері екології, на нашу думку, є еколого-правове виховання людини. Відомо, що найбільш активно життєві погляди, позиції та відчуття відповідальності формуються в людини, як правило, у період отримання вищої освіти [15, с. 32–37]. Від того, яке розуміння навколишнього природного середовища та відношення до нього формується в цей період у людини, багато в чому залежить її майбутня поведінка в еколого-правовій сфері.

Поняття «еколого-правове виховання» є певною мірою новим у науці екологічного права. Серед науковців ще не склалося його загальноприйнятого визначення. Таким чином, доречно навести визначення, згідно з яким еколого-правове виховання – це інформаційний вплив учених-викладачів еколого-правової науки на особу, яка навчається, з метою формування не лише наукових знань, а й певних переконань, моральних принципів, що визначають її життєву позицію та поведінку в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, а також високий рівень її еколого-правової

культури, мислення, знань та культури еколого-правової поведінки, яка характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури поведінки у щоденну норму вчинків [16, с. 220].

Поширення вченими-викладачами, які є представниками еколого-правової науки еколого-правових знань, вироблення позитивного відношення до еколого-правових вимог, а також на підставі цього формування позитивних еколого-правових переконань у молодого покоління, на нашу думку, – єдиний правильний шлях до ефективного еколого-правового виховання людини.

Розглянувши форми впровадження результатів еколого-правових досліджень у юридичну практику у сфері екології, спробуємо проаналізувати форми впливу практики на науки екологічного права. На нашу думку, можна виділити такі основні форми цього впливу.

По-перше, юридична практика у сфері екології визначає цілі, основні завдання, форми еколого-правових досліджень, впливає на вибір важливих й актуальних напрямів наукового пошуку в зазначеній сфері правового регулювання екологічних відносин.

Очевидним є також те, що в процесі практичної діяльності у сфері екології зазвичай виявляються прогалини та протиріччя в екологічному законодавстві, помилки в його реалізації.

По-друге, організаційно-практична діяльність і накопичений правовий досвід складають емпіричну базу для науки. Фактичні документи з практичної сфери підприємств, установ, організацій, діяльність яких може негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, органів державної влади у сфері екології, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів та органів судової влади, утворюють важливу основу для розробки еколого-правових понять, напрацювання теоретичних конструкцій, формулювання наукових рекомендацій та пропозицій для майбутніх еколого-правових досліджень, які диктує час.

По-третє, юридична практика як відносно самостійний різновид соціально-історичної практики виступає одним із найважливіших критеріїв істинності, цінності та ефективності наукових досліджень. Дійсно, життєвість тих чи інших рекомендацій та висновків, які є в еколого-правових дослідженнях, їх достовірність чи хибність, корисність або шкідливість перевіряються на практиці. Саме в процесі практичної діяльності можемо встановити не тільки якість еколого-правових досліджень, а й надійність тих засобів, прийомів і методів, за допомогою яких вони здійснюються.

Зрозуміло, що не можна абсолютизувати практичну діяльність, адже вона не може достатньо повно підтвердити або спростувати відповідні теоретичні положення й висновки еколого-правової науки, оскільки будь-яка практика постійно змінюється та розвивається, являючи собою внутрішньо суперечливий процес, обумовлений природними, соціальними та нормативними чинниками сучасності.

Юридична практика надає еколого-правовій науці динамізму, спонукає її до постійного вдосконалення, вимагає ґрунтовної інтерпретації процесів сучасного життя та визначення перспектив розвитку правової системи суспільства. Враховуючи викладене вище, слід констатувати, що наука екологічного права та практика постійно взаємодіють, впливаючи одна на одну. Не слід, однак, переоцінювати аспект взаємодії практики та науки екологічного права. Вибір деяких правових проблем для наукового дослідження може бути й не пов'язаний безпосередньо з конкретною практикою, окремими її етапами та стадіями. Він може спиратися також на раніше проведені дослідження.

Однак доводиться констатувати, що сучасна наука екологічного права неповністю затребувана практикою. Наприклад, законодавець часто не дослухається до рекомендацій науковців, не використовує належним чином результати еколого-правових досліджень, не завжди впроваджує в законотворчу практику науково-теоретичні прийоми.

Щодо форм наукового впливу на суспільні процеси зауважимо, що вони не є надто різноманітними. Найважливіший прояв такого впливу – це опублікування наукових праць, але, зважаючи на малий їх тираж і незначний інтерес тих, хто міг би ними скористатися для користі справи, ця форма не набула належного значення.

На конференціях, круглих столах, семінарах, симпозіумах, які не завжди відвідують працівники законодавчих, виконавчих органів державної влади (якщо тільки вони не прагнуть здобути наукові звання), учені, як правило, ведуть регулярні переконливі дискусії один з одним, що завершуються рекомендаціями, які надсилаються до зацікавлених органів. Доля таких рекомендацій надалі часто невідома.

Висновки. За результатами проведеного дослідження виокремлено п'ять форм впровадження результатів еколого-правових досліджень у юридичну практику у сфері екології: вплив результатів еколого-правових досліджень на розвиток екологічного законодавства; включення результатів наукових досліджень у науково-практичні коментарі, словники, монографії, навчальні посібники, підручники тощо; співпраця представників еколого-правової науки, підприємств, установ, організацій та органів державної влади в реалізації науково-теоретичних розробок, нових напрямів еколого-правових досліджень та їх практичної значущості у вигляді оприлюднення та обговорення результатів таких досліджень шляхом проведення науково-практичних конференцій, круглих столів, симпозіумів, відкритих лекцій тощо; виконання еколого-правових досліджень відповідно до державних бюджетних науково-дослідних тем та за замовленням органів державної влади, органів місцевого самоврядування та недержавних організацій за господарськими договорами тощо; еколого-правове виховання людини. Кожна з вказаних форм є актуальною сьогодні та важливою для ефективної взаємодії науки екологічного права та практики у сфері екології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гетьман А.П. Термінологія екологічного законодавства: методологічні засади та перспективи, уніфікація / А.П. Гетьман // Правова система України: історія, стан та перспективи. – Т. 4. – Х. : Право, 2008. – 480 с.
2. Эффективность правовых норм / В.В. Глазырин, В.Н. Кудрявцев, В.И. Никитинский, И.С. Самощенко. – М. : Юрид. лит., 1980. – 280 с.
3. Шикин Е.П. Основные условия эффективного применения права / Е.П. Шикин : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. – М., 1971. – 236 с.
4. Козлов В.А. Вопросы теории эффективности правовой нормы / В.А. Козлов : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. – Л., 1972. – 201 с.
5. Иконицкая И.А. Проблемы эффективности в земельном праве / И.А. Иконицкая. – М. : Наука, 1979. – 181 с.
6. Мала гірнича енциклопедія : в 3-х т. / за ред. В.С. Білецького. – Донецьк : Донбас, 2004– . – Т. 1. – 2004. – 640 с.
7. Основи методології та організації наукових досліджень : [навч. посіб. для студентів, аспірантів, курсантів] / за ред. А.Є. Конверського. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
8. Основи науково-дослідної роботи : [навч. посіб.] / Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. – К. : Видавництво «Ліра-К», 2013. – 336 с.
9. Основи науково-дослідної роботи : навч. посіб. / Ю.І. Палеха, Н.О. Леміш. – К. : Видавництво «Ліра-К», 2013. – 336 с.
10. Про основи державної політики у сфері науки і науко-технічної діяльності // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.
11. Карташов В.Н. Юридическая практика / В.Н. Карташов // Общая теория права : [курс лекций] / под общ. Ред. В.К. Бабаева. – Нижний Новгород, 1993. – С. 74.
12. Балюк Г.І. Еколого-правова наука України: чи змінилися її завдання в сучасних умовах? / Г.І. Балюк // Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права : збірник матеріалів круглого столу (24 травня 2013 року) / за ред. М.В. Шульги, Д.В. Саннікова. – Х. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» ; Національна академія правових наук України: 2013. – 157 с.
13. Мурашин О. Стан та перспективи розвитку законодавчої діяльності України / О. Мурашин // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 1. – С. 174–180.
14. Малишева Н.Р. Розвиток науки екологічного права: пристосування до нових суспільно-правових реалій чи активна позиція / Н.Р. Малишева // Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права : збірник наукових праць Круглого столу (19 жовтня 2012 року) / за ред. Г.І. Балюк, М.В. Краснової, А.М. Мірошніченка, В.В. Носіка. – 2012. – С. 107. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.univ.kiev.ua/science.html>.
15. Курняк Л.Д. Екологічна культура: поняття і реальність / Л.Д. Курняк // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 32–37.
16. Щепеткіна І.В. Еколого-правове виховання студентів в освітньому процесі вузу : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / І.В. Щепеткіна. – Екатеринбург, 2012. – 220 с.